

DÜNYEVİLEŞMEYE BİR ÇÖZÜM OLARAK İNFÂK ANLAYIŞI

Yunus EKİN*

Abstract

Solution For the Worldliness: The Concept of Infâk

The Worldliness is an alination from the hereafter and God. It is a process which spoils the balance between the world and hereafter in favour of the world. It is a main obstacle to the religiosity of the individuals and society. Islam warns its members against the danger of the worldliness. It also brings various solutions for this great danger. *Infâk* is one and important of them. Although Islamic tradition presents *zuhd* and sufism as a reaction to the worldliness, the notion of *infâk* is extremely important alternative of it. The Qur'an constitutes a direct relationship between *infâk* and belief, and the *infâk* has a great influence on the progress of individual and teh community.

Giriş

Allah'ı ve âhireti unutarak dine karşı kayıtsızlaşma, ahlakî ve dinî değerlere yabancılaşma anlamını taşıyan dünyevîleşme müslüman fert ve toplumları çok yakından ilgilendiren varoluşsal bir problemdir. Bu sebeple dünyevîleşmekten kurtuluş, hayatî önem arz etmekte, dünyevîleşmeye karşı önerilen çareler de ayrı değer taşımaktadır. Bu çerçevede dünyevîleşmeye bir çözüm olarak infâk erdeminin merkezî konuma sahip olduğunu gördüğümüzden, konuyu, gerek âyet-hadîs (naslar), gerekse geleneğin algılayışı açısından betimleyip akabinde değerlendirmeyi tasarladık. Öncelikle dünyevîleşmenin tanımı, İslâm'ın konuya genel bakışı, infâk kavramına yüklediği büyük misyon ve içerik üzerinde durduk. Müslümanların ilk dönem ve modern dönemde meseleye yaklaşımları tasvir edildikten sonra konuyla ilgili vardığımız sonuç ve değerlendirmeler ortaya konmaya gayret ettik.

Dünyevileşme dini düşünce, uygulama, inanç ve kuralların kişisel ve toplumsal anlam ve önemini yitirme süreci olarak tanımlanabilir¹. Sosyal, kültürel, ekonomik ve benzeri etkenlerle, insanların, hayatı sadece dünya ile, gerçeği ise algılanan, görülen, tecrübe edilenle sınırlaması, varlığı tek boyutlu algılaması, kendilerini Allah'tan bağımsız (müstağni) görerek kendi öz benliğine yabancılaşması ve gaflete düşmesidir². Kibir, istiğna, nankörlük ve servet gibi faktörlerle kalplerin katılaşması, basiretin körleşmesi, bir tür idrak ve akıl tutulmasıdır. Diğer bir ifadeyle dünyâ-âhiret dengesinin dünya lehine bozulması, ahsen-i takvim üzere yaratılan insanın esfel-i sâfilîne düşüş serüvenidir.

Kur'an-ı Kerimde, genelde kainatın, özeldede ise dünyanın anlatımına bakıldığında, âyetlerin içeriği üç ana konu etrafında özetlenebilir. Birincisi, kainat bir yönüyle Yüce Allah'ın zatına ve esmâsına işaret eden âyetlerdendir³. İslâm, kainattaki her nesneyi birbirinden bağımsız olarak değil bir tevhid içinde tanımlar. Hatta, mahiyeti içerisine yerleştirilmiş kanunlar doğrultusunda hareket ettiği için, Allah'ın emrine itaat ve onu tesbih ettiklerinden dolayı tüm evreni Allah'a itaat eden (müslüman) olarak tasvir eder⁴. İkinci olarak dünya, insanların hangisinin daha güzel ve ahlakî amellerde bulunacağını ortaya çıkarmak için yaratılmış bir sınav alanı, insanın iradesini kullanarak sorumluluk alma ve varoluş sürecidir. Başka bir deyişle, dünya insan için, imar etmesi, üzerinde medeniyetler kurması ve emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker ile islah etmesi gereken bir vazife zeminidir⁵. Kısaca dünya, nebevî ifadeyle, âhiretin tarlasıdır⁶.

Esas üzerinde durulacak olan dünya hayatının menfî yönü ise, naslarda, kişiyi Allah'ı anmaktan ve yaratılış gayesinden uzaklaştıran ve alıkoyan bir oyun ve eğlence, aldatıcı gelip geçici fani bir metâ, insanları büyükmeye, dolayısıyla

* Sakarya Üniv. İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Yrd. Doç. Dr.

¹ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, "Dünyevileşme" md. İstanbul 2000.

² Mehmet Sait Reçber, "Realizm, Din ve Dünyevileşme", *İslâmiyât*, IV (2001), sayı: 3, s. 21.

³ 17.Yusuf, 44; 41.Fussilet, 37,53; 24.Nur, 41.

⁴ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an* (çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara 1987, s. 81,153.

⁵ 11.Hûd, 61; 67.Mülk, 2; 2.Bakara, 143; 3.Âlu İmran, 104; 21.Enbiyâ, 105.

⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut 1997, I, 364.

da özüne yabancılaşmaya ve imtihanı kaybetmeye götüren bir yaşam biçimi ve süreci olarak nitelenmektedir⁷. Konuyla ilgili vurgulanması gereken bir husus şudur ki, âyetlerde, bizzat dünya nimetleri, zenginlik, evlat vb. şeylerden ziyade insanın bunlarla ilişkisi sorgulanmakta, dünya hayatı daima âhiret hayatıyla kıyaslanıp değerlendirilmekte, kişinin dünya hayatı uğruna âhireti terk edip sorumluluktan kaçması yerilmektedir. Dünya hayatının zemmedildiği yerler, aslında insanın dünyevileşme sürecinden ibarettir. Söz konusu tecrübe pek çok âyette vurgulanmış hatta bu yoğun ikazlar kişileri zühde ve dünyaya ait şeylere ilgisizliğe sevk eden önemli sebeplerden biri olmuştur.

İnsan Allah merkezli bir varlık görüşünden hareketle kendisini ve çevresini değiştirme başarısı gösterirse Vahyin hakiki amacına uygun olarak Allah'a teslim olur. Yok şayet insan kendisini merkeze alan bir dünya görüşünden hareketle varlığa bakacak olursa nefsinin zebunu olur, kendisiyle ve çevresiyle çatışır ve tahrip eder⁸. Kur'an anlatımında bu dünyevileşme süreci "yeryüzüne çakılıp kalma" olarak tasvir edilmekte, arka planında ise, âhiretten vazgeçip sadece dünya hayatına sarılma ufuksuzluğu ve kişilik kaybının varlığına işaret edilmektedir:

"Ey iman edenler! Size ne oldu ki 'Allah yolunda seferber olunuz' emri verilince bulunduğunuz yere yığılıp, çakılıp kaldınız? Yoksa âhiretten vazgeçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Ama iyi bilin ki dünya hayatının zevki âhiret hayatının yanında pek az bir şeydir" (9.Tevbe, 38).

Bu âyet-i kerime, tarihsel olarak, Tebuk seferi için seferberlik ilan edildiğinde insanların sıcak yaz gününde, meyvelerin olgunlaştığı, insanların rehavete daldığı bir zamanda Bizans gibi bir güce karşı orduya çağrıldıklarında bazı inananların dünyanın cazibesine kapılarak işi ağırdan almaları tembellik ve uyuşukluk göstermeleriyle ilgili nazil olsa⁹ da müslümanları ve İslâm medeniyetini bekleyen büyük tehlikeye karşı bir uyarı niteliğindedir. Zira akabinde, Yüce Allah başka bir kavim getirerek dinini yücelteceğini belirtmiştir.

⁷ 47.Muhammed, 36; 57.Hadid, 20; 29.Ankebut, 64; 4.Nisa, 36; 63.Münafıkun, 9; 3.Alu İmran, 185.

⁸ Ali Bulaç, *Kutsala, Tarihe ve Hayata Dönüş*, İstanbul 1995, s. 161.

⁹ Razi, Fahrüddin, *Mejâtibü'l-ğayb*, Beyrut 1997, XVI, 47; Elmalılı, *Hak Dini*, İstanbul ts., IV, 343.

Ne ilginçtir ki, dünyevileşen İslâm toplumlarının dünyadaki saltanatları ve zevkleri de âyette belirtildiği üzere pek kısa sürmüştür.

Kur'an'da dünyevileşmeyi çok net resmeden, özlü anlatımlardan birisi de ilahî hakikatler hakkında bilgisi olduğu halde, hayatın “niçin”ine ilişkin cevabı bilip, bu bilgiye göre amel etmeyen, zihinsel ve ruhsal olarak dünyevileşmiş ilim ehlinin anlatıldığı¹⁰ şu âyet-i kerimedir:

“Onlara, kendisine âyetlerimiz hakkında ilim nasip ettiğimiz kimsenin de kıssasını anlat: Evet o adam bu ilme rağmen o âyetlerimizden sıyrıldı, şeytan da onu peşine taktı, derken azgınlardan biri olup çıktı. Eğer dileseydik, onu o âyetler sayesinde yüksek bir mevkiye çıkarırdık, lakin o yere saplandı ve hevâsının esiri oldu. Onun hali tıpkı köpeğin durumuna benzer. Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi haline bıraksan da yine dilini sarkıtıp solur. İşte bu âyetlerimizi yalanlayanların misalidir. Bu kıssayı anlat belki düşünüp ibret alırlar” (7.A'raf, 175-176).

Burada karakteri sergilenen ilim verildikten sonra dünyevileşmiş kişi (Bel'am ibn Bâûrâ, veya Ümeyye ibn Ebî's-Salt) prototipi penceresinden ilahî nitelikli bilgiden uzaklaşarak, şeytanın kurulu dünyasında yeryüzü saltanatına, maddeye râm olmuş modern zihniyeti, sekülerleşmiş insan tipolojisini seyredebiliriz¹¹. Dinden ve vahiyden sıyrılmak suretiyle insanoğlu, varlığını tehdit eden düşmanlarına karşı en temel korunağını, zırhını ve barınağını kaybetmiş ve düşmanlarının yani şeytanların arkasına takılarak dünyalık peşinde koşarken özüne yabancılaşmıştır. Artık onu uyarmakta, uyarmamakta birdir. Kalbî ve vicdanî reflekslerini yitirmiş, inkar, artık onun için huy ve seciye halini almıştır. İhtiyaç ve zarurettten ötürü değil, nefsinin kötü huyundan ve hırsından dolayı hep çirkin işleri yapar¹².

İslâm, âhiret hayatını ihmal eden, uhrevî gerçeklere gözlerini yuman ve hayatı sadece ölüm öncesiyle sınırlayan bir hayat anlayışını onaylamadığı, hatta

¹⁰ İlhami Güler, “Dünyanın Başına Gelen Derin Sapkınlık: Dünyevileşme”, *İslâmîyât*, IV (2001) sayı 3, s.45.

¹¹ Sadık Kılıç, *Fıtratın Dirilişi*, İstanbul 1991, s.81.

¹² İbn Atıyye, Abdülhakk, *el-Muharrari'l-V'ecîz*, Dûhâ, 1984, VI, 146; Tabatabâi, M. Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1995, VIII, 338; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Kahire 1988, III, 1397.

bu anlayışa şiddetle karşı çıktığı gibi, dünya hayatından bağımsız ve dünyanın âhîret hayatıyla ilgili belirleyici ve şekillendirici niteliğini göz ardı eden bir ruhanîliği de insanlığa takdim etmemiştir.

“Allahın sana ihsan ettiği bu servetle ebedî ahiret yurdunu mamur etmeye gayret göster, ama dünyadan da nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara iyilik et, sakın yeryüzünde bozgunculuk arzu etme! Çünkü Allah bozguncuları sevmez” (28.Kasas, 77).

İslâm’ın dünya ve âhirete bakışını ve ikisi arasındaki ilişkiyi değerlendirmişini özlü bir şekilde anlatan, konuyla ilgili mutlaka kendisine atıfta bulunulması gereken dini naslardan birisi yukarıdaki âyettir. Burada İslâm’ın hayat anlayışı, âhîreti aramak dünyayı unutmamak¹³, Allah’ın bize verdiği ihsan ettiği şeylerden diğer insanlara vermek ve yeryüzünde fesat (bozgunculuk) çıkarmamak şeklinde dört ilkede özetlenmektedir.

Yukarıda birkaç maddede ifade edilen dünya âhîret dengesinin gerek ferdî, gerekse içtimaî olarak pratiğe ve hayata aktarılması, bu konuyla ilgili âyetlerdeki yoğun vurguyu da doğrularcasına hayli zor bir tecrübedir. Bu durum müslümanlar kadar, diğer din mensupları için de bir sorunsal olagelmıştır.

Yahudilikte âhîret hayatı, hristiyanlıkta ise dünya hayatı ihmal edilmiştir. Kuran âyetlerinden de anlaşıldığı üzere yahudiler, âhîret hayatından çok dünya hayatına düşkün, âhîretten umutlarını kesmiş ve Allah’ın azabını önemsemeyen insanlardır¹⁴. Ahd-i Atik’in ilk beş kitabında (Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar, Tesniye) âhîret inancının yer almaması, sürgün sonrası geç dönem peygamberlerinde cılız bir şekilde ortaya çıkması da yukarıdaki hususu desteklemektedir¹⁵. Buna mukabil ise İncil’in bütün satırlarına uhrevîlik ve ruhanîlik sinmiş durumdadır¹⁶.

¹³ Alican Tatlı, *Zühhd Açısından Hadislerde Dünya*, (Basılmamış doktora tezi İst. 1996). s. 55.

¹⁴ 2.Bakara, 94-95; 60.Mümtahine, 13; 7.A’raf, 169.

¹⁵ Mehmet Paçacı, *Kur’an’da ve Kitab-ı Mukaddes’te Allah İnancı*, İstanbul 1994, s. 151 vd.; Güler, a.g.m., 37.

¹⁶ Güler, a.g.m., s.39.

Kur'an'da İnfâk Kavramı

İnfâk, lugatta bir şeyin “bitip tükenmesi” ve “geçip gitmesi” manalarına gelen n-f-k maddesinden türetilmiş bir isimdir¹⁷. Bir malın, hayır işlemek suretiyle, bir başkasına verilmesi veya sahibinin elinden çıkması, söz konusu malda bir azalmaya ve tükenmeye sebep olduğundan malî ibadetler, infâk kelimesiyle ifade edilmiştir. Bazı âyetlerde lugat anlamını aynen koruyarak da geçmektedir¹⁸. Bununla beraber, infâk kelimesinin lügattaki manasıyla, şer'î (dinî) anlamı arasında fazla bir fark yoktur¹⁹. İnfâk, kapsam olarak zenginleşmiş ancak dildeki temel anlamından soyutlanmamıştır. Dinî anlamıyla ise infâk, genel olarak insanın dünyada kazandığı, kendisine rızık olarak verilen şeyleri, mal ve mülkünü Allah rızası için başkalarına vermek suretiyle elden çıkarmasıdır²⁰.

Elmalılı Hamdi Yazır, infâkın mecaz yoluyla mal ve mülkün dışında ilim öğretme gibi manevî şeyleri de kapsayacağını belirtmektedir²¹. Nitekim Hz. Peygamber “Güzel söz sadakadır.”²² buyurmak suretiyle infâkın sadece mal ile sınırlı olmadığını ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de infâk kelimesi, ekseriyetle malî yükümlülükleri ve ibadetleri anlatan ahlakî bir terimdir.

Kur'an'ın ahlâk anlayışını yansıtan kavramsal çerçevenin merkezinde ise, “*birr*” kavramı vardır. Bu çerçevede infâk, “*birr*” kavramının anlam sahasının özellikle de malî yönünü ifade eden bir ta'bir olarak algılanabilir. “*Birr*” kelimesi, ‘iyiliği ve hayrı geniş olmak’ demektir. Rağıb el-İsfahanî b-r-r maddesinin aslında büyük ve geniş kara parçaları için kullanıldığını, zamanla genişlik anlamından dolayı, hayır ve iyilikteki fazlalığı ifade etmek için de kullanılmaya

¹⁷ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekayisi'l-luğâ*, Mısır 1969; V,454-455; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut 1990, “*nfk*” md.

¹⁸ “Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna *yaptığı masraflardan* ötürü ellerini oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. “Ah, diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!” (18.Kehf, 42). “De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, *harcamakla tükenir* korkusuyla kıstıkça kıstardınız. İnsanoğlu, pek eli sıkıdır!” (17.İsra, 100).

¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, I, 192.

²⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1993, I, 74.

²¹ Elmalılı, *Hak Dini*, I, 180.

²² Buharî, *Cihad*, 128; Müslim, *Zekat*, 56.

başlandığını belirtir²³. O halde “birr”, çok itaatkâr ve kullukta titiz olmaktır ki bu yönüyle “takva” kavramıyla da iç içedir. Her ikisinin de karşıtı fucûr terimidir. Ayrıca *birr* kelimesi, mücerret ve pek yüksek bir ahlâkî mertebeyi ifade eder. Bu mertebenin ne olup ne olmadığı geçtiği âyetlerde tarif edilir. Burada infâkla ilişkisini göstermesi açısından bir iki tanesi zikredilecektir:

“Birr” (iyilik), yüzlerinizi doğruya ya da batıya doğru çevirmeniz değildir. Lakin birr, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere iman eden, hoşlandığı malını Allah’ı hoşnut etmek için yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, isteyenlere ve boyunduruk altında kalıp hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren, namazı hakkıyla ifa edip zekatı veren, sözleştiği zaman sözlerinde duran, hele hele sıkıntı ve hastalık hallerinde, savaşın sıkıntıları sırasında sabreden kimselerin davranışlarıdır. İşte onlardır iddialarında samimi olanlar ve işte onlardır her türlü fenalıktan korunan takva sahipleri.²⁴”

Bu âyette İslâm’ın başlıca esasları ve yükümlülükleri, gerek bedenî, gerekse malî olmak üzere belirtilmiştir. Zekatın ayrıca zikredilmesi de infâkın zekatı ihtiva etmekle beraber, ondan daha kapsamlı olduğunu göstermektedir. “Malda zekâtın dışında da hak vardır.²⁵” hadisinde belirtildiği üzere ve Kurtubî gibi bazı alimlerin tercihine göre, gerek nafîle gerekse vacip nevinden olsun, zekattan başka da malî yükümlülükler vardır²⁶. Mezkur âyette İslâm’ın malî yükümlülükleriyle ilgili zikredilenlere dikkat edildiğinde bunların infâk teriminin kapsamını meydana getiren unsurlar olduğu görülmektedir. Ancak infâk kelimesi geçmemektedir.

Yukarda zikredilen nâfilesinden, farzına, çeşit çeşit malî yükümlülükler şu âyette sadece “infâk” masdarıyla icmal edilmektedir ki, infâk ile birr kavramları arasındaki ilişkiyi ve infâkın özellikle malî ibadetlerde odak bir kavram olduğunu göstermesi açısından yeterlidir:

²³ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfazî'l-Kur'an*, Dımeşk 1992, s. 114.

²⁴ 2.Bakara, 177.

²⁵ Tirmizî, Ebû İsa, Sünen, *Zekat*, 27.

²⁶ Kurtubî, *el-Cami*, II, 226.

“Sevdiğiniz mallarınızdan infâk etmedikçe “birr” mertebesine ulaşamazsınız. Bununla beraber her ne infâk ederseniz Allah onu bilir.”²⁷”

İnfâkın kavramsal çerçevesiyle irtibatlı *zekât* terimi lügatta, artmak fazlaşmak, arınmak, iyi (salaha) olmak anlamlarına gelen z-k-v kökünden türetilmiştir. Tezkiye formunda kullanıldığında temizlemek, arıtmak, manalarına gelir²⁸. Bu etimolojik yapı bile zekata, dünyevileşmekten arınma misyonu yüklemektedir. Nitekim bu açıdan zekat, Allah’ın hakkından fakire vermek suretiyle, malın temizlenip bereketlenmesini ve kalbin mal sevgisinden arınmasını netice vermektedir.

İnfâk kavramının Kur’an’daki anlam çerçevesine, gerek farz, gerekse tatarvü’ (nafile) olmak üzere birçok malî hayır ve harcama türü ve bunları ifade eden kelimeler dahildir²⁹. Bazı âyetlerde infâk kelimesiyle, zekatın kastedildiği belirtilmektedir³⁰: “Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.”³¹ İbn Abbas’a ve onun yaklaşımını esas alan bazı alimlere göre, namazın ikamesiyle birlikte zikredildiği yerlerde infâk masdarı, zekat manasına gelmektedir. Fakat Mekki bir surede, infâk masdarı, namazın ikamesiyle geçmekle beraber, hem nafile hem de farz olmak üzere infâk çeşitlerini ihtiva eder bir bağlama sahiptir³²: “İman eden kullarına söyle, namazlarını dosdoğru kılsınlar ve ne alışverişin, ne de dostluğun olmadığı gün gelmeden önce, gizli ve açık şekilde, kendilerine ihsan ettiğimiz rızıklardan, nimetlerden infâk etsinler.”³³ Bu sebeple İbn Abbas’ın tercihi Medenî sureler açısından daha kuvvetli gibi görünse de infâk kavramındaki genelliği ortadan kaldırmamaktadır.

İnfâkın zekat anlamını da taşıdığını gösteren delillerden birisi de şu âyetteki “lâ yünfikûnehâ” ifadesidir ki, “infâk edilmeyen ve biriktirilenlerden” maksadın ise, malda tahakkuk eden zekat olduğu belirtilmiştir³⁴:

²⁷ 3.Âl-i İmran, 92.

²⁸ İbn Manzur, *Lisânül-Arab*, “zky” md.

²⁹ Rağıb, *Müfredât*, s. 819.

³⁰ Kurtubî, *Câmi*, I, 174; Dâmeğânî, *el-vucûh ve’n-Nezâir*, Beyrut 1985, s. 463.

³¹ Bakara, 2/3.

³² Zemahşerî, *Keşşâf*, Beyrut 1995, II, 535; Tabersî, *Mecmaü’l-beyan*, Beyrut 1995, VI, 80.

³³ 14.İbrahim, 31.

³⁴ Âlusî, *Ruhu’l-Meânî*, Beyrut 1997, X, 126.

“Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve insanları Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!” (9.Tevbe, 34).

Yukarıdaki ve benzeri ayetlerdeki infâkla, öncelikle zekatın kastedildiğinin düşünülmesi yerinde olmakla beraber, diğer infâk çeşitlerini hariçte bıraktığı söylenemez. Bu çerçevede İslâm’ın beş şartından *zekatın* âyetlerde infâk fiiline oranla daha çok, *zekat* ve *sadaka* terimleriyle ifade edildiği söylenebilir.

“*Sadaka*” kavramı da “zekat” gibi, infâkın mahiyetini ve anlam alanını tesbitte önemli unsurlardan birisidir. Sadaka, kapsam itibarıyla infâkla en fazla örtüşen ve kısmen daha hususî bir yapı arz eden bir terimdir. Tıpkı infâk gibi, sadaka terimi de, hem zekat, hem de nafîle tasadduklar ve hayırlar için kullanılmakla beraber, genelde nafîleleri gösterir³⁵. S-d-k maddesi lugatta, herhangi bir şeyin ‘kuvvetli’, ‘sağlam’ ve ‘sert’ olmasını ifade eder³⁶. Bir sözün, davranışın veya olayın s-d-k fiiliyle ifade edilmesi, bunların gücünü, sağlamlığını ve mükemmelliğini gösterir. İnfâk ve zekatın, sadaka olarak isimlendirilmesi veya nitelenmesiyle ilgili olarak da şunlar düşünülebilir. Birincisi *infâk* ve *zekatla*, söz konusu mal, maddî ve manevî olarak arınmakta, sıhhat kazanmakta ve sağlamlaşmaktadır. İkincisi, gerek tasadduk eden kişinin imanı sağlamlaşmakta, güçlenmekte ve olgunlaşmakta, gerekse kendisine tasaddukta bulunulan kişinin durumu iyileştirilmektedir. Yine evlenen kadına verilen mehîre sadâk/saduka isminin verilmesinin illeti hakkında da, nikahın mehîrle tamamlanması ve güçlenmesi hususu zikredilmektedir³⁷.

İnfâkın ıstılâhî bir manası da, cihada hazırlık ve dinin nusreti için mal ve mülkünü sarf etmektir³⁸. İnfâkta harcama yapılacak miktar ve sarf edilecek yerler, Zekatta olduğu gibi belirli ve muayyen olmayıp geneldir. Bundan dolayı pek çok âyette infâk İslâm’ın muzafferiyeti ve tebliğî için yapılan harcamaları ifade eder. Bu çerçeveye, bir avuç hurma vermekten büyük ordular hazırlamaya

³⁵ Râğıb, *Müfredat*, s. 480.

³⁶ İbn Faris, *Mekayisü'l-luğâ*, III, 339.

³⁷ Râzî, *Mefatihü'l-gâyb*, III, s. 61.

³⁸ Fîruzâbadî, *Besâiru zevi't-temyiz*, Beyrut ts., V, 106.

varan yardım miktarları ve çeşitleri girmektedir. Nitekim mealini vereceğimiz âyetlerde bu konular bütün açıklığıyla görülmektedir:

“Ne oluyor size ki, Allah yolunda harcamıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Elbette içinizden, fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra harcaııp savaşanlara eşit değildir. Onların derecesi, sonradan infâk eden ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı vadetmiştir. Allah'ın yaptıklarınızdan haberi vardır.” (Hadîd, 57/10).

“Onlar Allah yolunda, az olsun çok olsun bir harcama yapmazlar ve hak yolda katettikleri bir vâdi olmaz ki Allah, işledikleri bu iyilikleri en güzel tarzda ödüllendirmek için, onların hesaplarına yazdırmış olmasın.” (9.Tevbe, 121; Ayrıca bkz. Tevbe 9/75-79).

İnfâktaki genelliği ve genişliği gösteren bir husus da mesârifindeki (verildiği yerlerdeki) genişliktir. İnfâk vacib ve farz nevinden infâkları kapsamakla beraber, Allah'a kurbiyet maksadıyla, kişinin malından nafîle olarak tasaddukta bulunmasını da ifade ettiği belirtilmişti. Aynı zamanda *infâk*ın fakirlikte, zenginlikte, bollukta darlıkta, belirli bir vakitle sınırlanmayan gece ve gündüz yapılabilen harcama ve malî yardımları da kapsadığı görülmektedir³⁹: “*O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.*”⁴⁰ “*Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.*”⁴¹

İnsanlara mallarından ve ellerindekilerden infâk etmeleri emrinin hikmeti de konunun kapsamı adına önemlidir. Birincisi, muhtaç olana yardım ve onu kendine yeterli bir hale getirmektir. Yani düşkünün elinden tutup kaldırmaktır. Diğeri ise, zaman, miktar ve çeşitliliğindeki genellik vasfı sebebiyle infâkın, malî durumu nasıl olursa olsun, herkese iyilikte ve yardımda bulunma imkanı vermesi, takvaya ulaşmasını sağlaması yanında, onun fakirleşmesini ve iktisadî

³⁹ Razi, *Mefâtiħ*, III, 366.

⁴⁰ 3.Âl-i İmran, 134.

⁴¹ 2.Bakara 274.

açından çöküşünü de önlemesidir⁴². Diğer bir ifadeyle zekatla mükellef olmayanlar da, Allah rızası için vermenin maddî ve manevî gelirinden istifade ederler. İnfâk vasıtasıyla, kendilerine zekat verilmeyen anne-baba ve evlat gibi yakınlarla da yardım edilmiş olur. Efendimiz (sav) zamanında meydana gelen şu hâdise sebebiyle inen âyet bunu belirtmektedir: Uhud savaşında şehid olan yaşlı ve malı da çok olan Amr b. Cemûh, bir ara, Resûlullah'a gelerek mallarımızı nerelere vereceğiz, nelere harcayacağız diye sormuştu. Bunun üzerine şu âyet nazil olmuştu⁴³: *"Sana, kimlere ve ne harcayacaklarını sorarlar. De ki: İnfâk edeceğiniz mal, ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmış gariplere gidecektir. Hayır olarak daha ne yaparsanız, Allah muhakkak onu bilir."*⁴⁴

Zekat müslümanın îfa etmesi gereken bir vecibedir. İnfâk ise, sadece müslümanları ilgilendiren bir vazife değil, insan olmanın, akrabalık ilişkilerinin ve toplumsal yaşamın bir gereği olarak gayr-i müslimlerin de yerine getirmeleri gereken sosyal-insanî bir görevdir. İnfâk, sadece mal ve mülk sahibi müslüman olmanın değil, insan olmanın gereği bir yardımlaşmadır. İnanmayanlar da insanlığın, toplumsal dayanışmanın ve barışın gereği olarak infâkta bulunmalıdırlar. Mekkî bir surede, büyük ihtimalle de infâk emrinin ilk geçtiği bir âyette Mekkelî müşriklere inanan veya inanan fakirlere ve muhtaç olanlara infâk etmeleri emredildiği, onların ise buna yanaşmadıkları beyan edilmektedir⁴⁵: *"Onlara ne zaman, Allahın size lutfettiğinden, muhtaçlar için harcayın denilse, kafirler müminlere şöyle derler: Allahın dilediği takdirde rızıklandıracağı kimseleri biz mi doyuracağız? Siz böyle ne sapık düşünüyorsunuz?"*⁴⁶

Görüldüğü üzere infâkın uygulama alanı (mesârif) çok geniştir. Kendilerine tasaddukta bulunulması gerekenler arasında, ana-baba ve en yakınından en uzağına kadar akrabalar ve diğer muhtaçlar sayılmaktadır. Bunların dışındakilere de zekat ve nafile sadakalarla infâkta bulunulur⁴⁷. Yine bir hurma parçasından,

⁴² Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Mümmîn*, Beyrut 1991, IV, 86.

⁴³ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, Riyad 1993, I, 245.

⁴⁴ 2.Bakara, 215.

⁴⁵ Taberî, İbn Cerîr, *Camîu'l-beyân*, Beyrut 1995, XXIII,17;Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut 1997, IV,467.

⁴⁶ 36.Yâsin, 47.

⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 755.

Tebûk seferinde olduğu gibi, orduların techizi için gereken büyük mâlî yardımları kadar çok değişik oranlarda ve çeşitli mallardan infâk yapılabilir.

Dünyevîleşmeye Bir Çözüm Olarak İnfâk ve Faydaları

Toplumları ve insanları çürüten, yozlaştıran ve ahlâkî açıdan ölüme sürükleyen dünyevîleşmeye karşı, İslâm sadece uyarıda bulunmakla kalmamış hadislerde geçen tabirle “dünyanın fitnesi”nden korunma çare ve alternatiflerini de sunmuştur.

Dünyevîleşme fitnesine karşı geleneksel olarak kimilerince, ‘zühd, kanaat, tûl-i emeli azaltma, dua, tevekkül, halvet, uzlet ve ölümü hatırlama’ gibi erdemler koruyucu birer faktör olarak sayıla gelmiştir⁴⁸. Bu faziletlerin değeri müsellemdir. Ancak dünyevîleşmeye karşı merkezî bir konumda olduğunu düşündüğümüz korunma çaresi ve bir islamî açılım **infâk**tır. Nitekim İslâm’ın dünya-ahiret hayatına ve ikisi arasındaki ilişkiye bakışını çok kapsamlı bir şekilde ortaya koyan ve meselenin temel dinamiklerinin sayıldığı 28. Kasas suresinin 77. âyetinde dört unsurdan birisi olarak infâk geçmektedir. Ayrıca âyetin dizgisel yapısı içinde “fesad”ın önünde zikredilmek suretiyle yeryüzündeki fesadı engelleyici rolüne ve ihmalinin insanlığı nelere sürükleyeceğine, âyetin nazmıyla işaret edilmektedir. İlginçtir ki dünyevîleşmeye çare olarak zühd kanaat ve ölümü hatırlama gibi erdemleri zikredenler, İslâm’ın hayat anlayışı anlatılırken de, âyetteki dört esastan “âhireti aramak, ve dünyayı unutmamak” ilkelerine atıfta bulunurken⁴⁹, infâk ve fesad çıkarmama ilkelerine değinmemektedirler. İnfâkın önemini ve insanlara müsbet katkılarını görmek adına, infâkın psikolojik ve toplumsal boyutu ve değeri üzerinde durmak yeterli olacak kanısındayız.

a) İnfâkın Psikolojik Değeri

Dünyevîleşme serüveninde mühim noktalardan birisi, dünyevî şeylerin, özellikle de servetin insan psikolojisi üzerindeki etkisi, diğer bir ifadeyle dünya metâ’nın insan aklı ve duygusuna negatif baskısıdır. Kur’an bu durumu

⁴⁸ Tathî, *Zühd Açısından Hadislerde Dünya*, s. 233-263.

⁴⁹ Tathî, *Zühd Açısından Hadislerde Dünya*, s. 55.

“istiğna” kendini yeterli görme, tanıya muhtaç olmama, tuğyan ve ifsâd olarak tasvir eder. Kendine yetme bir başkaldırıyı, tuğyanı, fesadı ve neticede inkarı sinesinde barındırır.

Negatif anlamda insan metâ’ ilişkisini anlatması açısından son derece önemli birkaç âyeti zikredeceğiz: “*Hayır insan kendisini müstağni görerek azıp haddi aştı*⁵⁰” âyetinde belirtildiği gibi, Allah’ı ve ahireti unutan insan böylece kendisine yabancılaşmış, istiğna ile dünyevileşme batağına saplanmış oldu. “*Mahnın kendisini ebedileştirdiğini zanneder*⁵¹” Mal ve mülk kendisine ebedilik zannı vererek ölümü ve sonrasını unuttu; ancak malı onu ölümden ve cehenneme yuvarlanmaktan yahut kendi insanî değerini yitirmesinden, maddenin boğucu duvarları arasına hapsedilmenin verdiği ruhî-varoluşsal buhranlardan kurtaramadı.

“*Halkına duyuru yapıp, Ey kavmim! Mısırın mülkü ve yönetimi, ayaklarımın altından akan şu nehirler, kanallar benim değil mi? Görmüyor musunuz?*⁵²” diyen Firavun, ülkesinde zorbalık yaptı, büyüklük tasladı, halkını çeşitli fırkalara ayırdı, tanrılık iddiasında bulundu ve helak oldu. Yine Karun, “*Bu servete ilmim ve becerim sayesinde kavuştum*’ dedi⁵³” Allahın kendisine verdiğinden insanlara vermedi, sadece dünyalık peşinde koşup cimrilik yaptı. Neticede yerin dibine geçirildi.

Dünya metâ’ının insan üzerindeki söz konusu menfî boğucu baskısına karşı, insanın sinisini imana ve yüzünü uhrevî âleme yöneltici en mühim faktörlerden birisi infâktır. Kur’an’da mü’min olmakla infâk etmek arasında sıkı bir ilişki kurulur. Vermek (infâk), kişiyi iman etmeye götüren önemli bir etken, yine cimrilik, inancın önündeki mühim bir engel olarak anlatılır. Riyadan uzak, insanların başına kakmaksızın, Allah rızası gözetilerek ve inanarak yapılan bir infâk kişinin imanını kuvvetlendirdiği, yakînini artırdığı gibi, onun ahlakî kişiliği ve psikolojik yapısında da önemli etkilerde bulunmaktadır. Aşağıdaki âyetteki benzetmeden de anlaşılacağı üzere, infâk eden bir kişinin kalbi daha duyarlı olup müsbet tepkiler verebilme özelliğine sahiptir⁵⁴. Infâk eden bir müslüman,

⁵⁰ 96.Alak, 6-7.

⁵¹ 104.Hümeze, 3.

⁵² 43.Zuhruf, 51.

⁵³ 28.Kasas, 28/78.

⁵⁴ Seyyid Kutub, *Fî Zılali’l-Kur’an*, I, 309.

dini öğretilere karşı daha şuurlu, inancının gereğini daha yoğun hisseden, yaşayabilen ve âhirette de yaptıklarının karşılığını kat kat görecektir bir insandır:

“Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı kökleştirmek için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile, bir çisenti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarınızı görmektedir”(2.Bakara, 265).

İnfâk, yukarıda belirtildiği gibi, kişinin inancına katkıda bulunmakla kalmamakta, inanmayanların da, İslâm'a ve ilahî çağrıya icabet etmelerine zemin hazırlamakta, kişilerin ön yargı ve dünyevî ihtiraslardan kurtularak iman etmelerini kolaylaştırmaktadır:

“Malını Allah yolunda harcayan, Ona saygı duyarak haramdan sakınan ve en güzel kelimeyi kelime-i tevhidi tasdik eden kimseyi Biz de en kolay yola muvaffak ederiz.

Cimri davranan bir de kendini güçlü sanıp Allah'tan müstağni gören ve en güzel kelimeyi, kelime-i tevhidi yalanlayanı ise en güç yola sardırırız” (92.Leyl, 5-10).

Nitekim bu âyetlerde, “î'tâ, ittikâ ve tasdik” kelimeleri sıralanmak suretiyle infâkın iyilik etmenin ve zulümden ve kötülüklerden sakınmanın imana götürücü rolüne işaret edilirken, yine “buhl, istiğnâ ve tezkib” kelimeleri de zikredilerek cimriliğin ve bencilliğin inkara sevkedici veya inkara zemin hazırlayıcı niteliğine işaret edildiği düşünülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), “Bir müslümanın kalbinde cimrilik ve iman bir arada bulunmaz.⁵⁵” buyurmak suretiyle iman ile infâk, inkar ile cimrilik arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Gerçekten, mülkünü başkalarıyla paylaşabilmek ve yardımlaşmak, kişiye kulluk bilincinde yardımcı olan bir faktördür. Zira, cimrilik ve cimriliği besleyen ve doğuran insandaki bencillik duygusu (Şuhh) ve mal-mülk hırsı, ubudiyeti ve insanın ebedî kurtuluşunu baltalayan önemli etkenlerden⁵⁶, engebelerden ve

⁵⁵ Nesâî, *Sünen, Cihad*, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 256,340.

⁵⁶ Fîruzabadî, *Besâir*, III,300.

sarp geçitlerden biridir⁵⁷. Nitekim şu âyette, cimrilik, takvâ, itaat ve ilahî çağrıya kulak vermek gibi erdemlerin önünde bir engel olarak takdim edilmektedir:

“O halde gücünüz yettiğince Allah'a isyandan kaçının. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (64.Tegâbün, 16).

b) İnfâkın Sosyolojik Değeri

Ruhun yahut kalbin sahip olduğu ilahi kabiliyetler, cimrilik, istiğnâ ve inkar gibi şeylerle körelmeye, başkalaşım dünyevileşmeye başladığında toplum da kendisini ölüme götürecektir olan bu sürece katılır, dünya hırsı, bencillik, israf, lüks ve servetle şımarmış fertler, kitlelerin yozlaşmasını ve özüne yabancılaşmasını tetikler.

Allah yolunda, insanlığın yararına yapılan infâkın, insan psikolojisi ve kişiliği üzerinde katkı ve etkileri olduğu gibi, toplumların varlıklarını idâmede, sosyal yapılanmaları üzerinde de etkileri vardır. Sosyal dayanışma ve yardımlaşma hem içtimâî yaşamın kalitesini yükseltir, hem de toplumsal huzura büyük ölçüde zemin hazırlar. Medeniyetlerin ve milletlerin gerek inşâsında gerekse çöküşünde verme kültürü (infâk)'nın rolü büyüktür.

Şu sebeple ki, toplumlardaki dünyevileşmeyi, dolayısıyla da yozlaşmayı çürümeyi hazırlayan temel faktörlerden birisi, israf ve lükstür. Yani infâkın, (verme kültürünün) doğru ve sıhhatli gerçekleşmemesidir. Bu durum ya infâkın ihmalıyla ve terkiyle, ya da lükse, israfa ve savurganlığa dönüşmesiyle olur. Bir toplumda, infâk terk edilirse o cemiyet helak sürecine girmiş demektir. Nitekim Peygamber Efendimiz cimriliğe (şuhh) karşı inananları uyarmış ve eski ümmetlerin helak sebebi olarak nitelemiştir⁵⁸. Toplumun ekonomik gücünün belli bir kesimin tekelinde toplanması ve bir ahlak haline gelmesi sosyal dengesizlikleri, dolayısıyla da toplumun bölünüp parçalanmasını doğuracak bir faktördür.

İnsanlık tarihinin her döneminde, Allah'ın kendilerine verdiği bol mal-mülkten dolayı şımarıp israfa ve inkara sapanlar, diğer insanlara yardım etmeyi

⁵⁷ 90.Beled, 11-16.

⁵⁸ Müslim, Birr, 56.

düşünmeyen müstrif ve mütref kişiler, içinde barındıkları medeniyetlerin çöküşünü hazırlamışlardır⁵⁹. Gerçekten gerek cimrilik, gerekse israf ve itraf, medeniyetleri içten içe çökerten, mukavemetlerini kıran ölümcül bir illettir:

“Herhangi bir beldeyi helak etmek istediğimizde oranın lüks içinde yaşayan şımarıklarına (mütrefine) emrederiz de orada onlar itaatten çıkarlar. Bu sebeple onun hakkında cezalandırma hükmü kesinleşir. Biz de orayı yerle bir ederiz” (17.İsrâ, 16).

Âyet-i kerimedeki emir kelimesinin anlamı ve fısk ile irtibatı değişik kıraatların da yardımıyla şöylece açıklanmıştır. Meşhur görüşe göre, Allah onlara iyilikleri emretmiş ancak onlar itaatsizlik gösterip fâsıklık yapmışlar neticede helaka müstehak olmuşlardır. Yahut Allah o beldede mütrefini çoğaltmış ve halkın idaresini onlara nasip etmiş, böylece onlar israf ve zulümleriyle toplumu helaka sürüklemişlerdir⁶⁰. Âyet-i kerimeyi tarihin işleyişinde insanın hürriyeti sorunu bağlamında tahlil eden Ömer Özsoy, âyetteki “bir ülkeyi yok etmek istediğimizde...” ifadesiyle “ülkenin helak olmasıyla ilgili koyduğumuz yasa şudur...” şeklinde, yine âyetteki teklifi “emarnâ” buyruğunun normatif (teklifi) olarak değil tekvîni bir buyruk olarak anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Buradaki emr tıpkı gök cisimlerinin hareket kanunları belirleyen emir gibidir ve mütreflerin hareket tarzlarını belirlemektedir ki, bu da fısktır. Şu halde toplum içerisinde yolsuzluk etmek, bozgunculuk çıkarmak mütreflerin zorunlu fonksiyonudur⁶¹.

Erdemli bir toplumun ve medeniyetin kurulmasında infâk, nasıl önemli bir basamak ise, aynı şekilde muhafazasında da aynı ölçüde yapıcı katkıya sahiptir. Ebû Eyyüb el-Ensârî’den rivayet edildiği üzere, Medine döneminde, Yüce Allah, Peygamberine yardım etmiş ve İslâm da düşmanlarına galip gelmişti. Bunun üzerine Ensâr, savaşlar sebebiyle bağ ve bahçelerimizle yeterince ilgilenemedik, ihmal ettik, artık mallarımızın başına dönelim onların ıslahıyla uğraşalım demişlerdi de bunun üzerine şu âyet-i kerime nazil oldu⁶²:

⁵⁹ Erdoğan Pazarbaşı, *Kur’an ve Medeniyet*, İstanbul 1996, s. 315.

⁶⁰ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *Tefsîru'l-Kur’ani'l-Azîm*, Beyrut 1993, III, 35-36; Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1990, V, 206.

⁶¹ Ömer Özsoy, *Sünnetullah*, Ankara 1994, s. 173-174.

⁶² Tirmizî, *Tefsîrul-Kur’an*, 3; Ebû Davud, *Cihad*, 22.

“Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah dürüstleri sever” (2.Bakara, 195).

Söz konusu “tehlike” kelimesinin anlamıyla ilgili, İbn Cerir et-Taberî (310/923), tefsirinde yukarıdaki rivayeti de zikretmekle beraber, şu yorumları nakletmektedir: Tehlike, (a) Allah yolunda ister nafîle ister farz olan harcamanın, maddî manevî fedakarlığın ve vazifelerin, yani infâkın terk edilmesidir. (b) Vermekten ve harcamaktan dolayı maddî kayba uğrama endişesidir. (c) Günahlara dalmanın neticesinde tevbe etmek yerine kişinin rahmet-i ilahiden ümit kesmek suretiyle eski haline devam etmesidir. “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın” ifadesi, kısaca elinden gelen şeyleri yapmayan teslimiyetçi kişiler için söylenen bir darb-ı meseldir.

Taberî yukarıdaki sonuncu yorumu tercih ederek diğerlerini de kapsadığını belirtmektedir⁶³. Yine tebeu't-tâbiîn'in ileri gelenlerinden Süfyan es-Sevrî (161/777)'den nakledilen “Âyet savaş hakkında değil, Allah yolunda sarf ile ilgilidir⁶⁴” haberi de aynı hususu desteklemektedir. Bu takdirde Müslümanlar Allah yolunda infâk etmemek suretiyle kendi sonlarını hazırlamakta, toplumsal çöküş ve gerilemelerine yine kendileri sebebiyet vermiş olmaktadırlar. Elmalılı Hamdi Yazır'ın da belirttiği gibi, infâkın terk edilip sadece para kazanma ve istirahat etme sevdasına düşülmesi, toplumları ve medeniyetleri ayrıca esarete ve mahkûmiyete götürür⁶⁵. Böylece inançlarını ve ibadetlerini özgürce edâ edemez, ekseriyetle reaksiyoner (tepkici) ve savunmacı çözümler üretmekten kurtulamaz ve kendi düşünce dünyalarını yeniden inşâ edemezler.

Yüce Allah, insanlığın bidayetinden bu yana dinini her devirde temsil edecek insanlar yaratmış ve seçmiştir. Yeryüzünün mirasçılarının da salih kulları olduğunu⁶⁶, yeryüzünde medeniyetler kurma ve onarma vazifesi verdiğini⁶⁷ beyan etmiştir. Yeryüzünün mirasçıları olabilmeyi, onun üzerinde medeniyetler kurmayı ve en önemlisi de Allah'ın yüce dinini temsil etmeyi sağlayan şartlar

⁶³ Taberî, *Câmiu'l-beyan*, II, 273-280.

⁶⁴ Süleyman Ateş, *İşarî Tefsir Okulu*, İstanbul 1998, s.59.

⁶⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 39.

⁶⁶ 21.Enbiyâ, 105.

⁶⁷ 11.Hûd, 61; Bkz, Razi, *Mefâtihu'l-ğayb*, VI, 367.

vardır. Bu şartların yokluğu aynı zamanda tam aksi bir durumu da netice verir. İşte İnfâk, medeniyet ve toplumların varlık şartlarından, sosyal değişimi belirleyen unsurlardan (sünnetullah) biridir. Şu âyette bu durum ifade edilmektedir: *“İşte sizler Allah yolunda harcamaya davet ediliyorsunuz. İçinizden bazıları cimrilik ediyor. Her kim cimrilik ederse, ancak kendine eder. Ganî ve müstağnî Allah’tır, muhtaç olan sizlersiniz. Şayet, imandan, takvadan ve infâktan yüz çevirirseniz, Allah yerinize başka bir millet getirir de, onlar sizin gibi hayırsız, itaatsiz olmazlar”⁶⁸*

Yardımlaşmayı ve infâkı şîâr edinmiş milletlerin kurdukları medeniyetler, sahip oldukları bilimsel ve iktisadî birikimlerini başkalarıyla paylaşırlar, onu asla mütehakkim hedeflere (fesada) götüren bir araç haline getirmezler. Bu açıdan İslâm medeniyeti veren, sulhün ve adaletin teminatı bir medeniyettir.

c) İnfâkın Ahlâkî Değeri

İnfâkın ahlakî konumu, etik değeri, Kur’an’da sıkça vurgulanan bir husustur. Her harcama veya infâk dinî-ahlakî açıdan makbul ve tasvip edilmekte midir? Bu mesele, infâkın kim tarafından ne amaçla, hangi maldan ve ne şekilde sarf edildiğine dair sorulara aranacak cevaplarla tesbit edilebilir.

İnfâk eden kişi ve amacı açısından bakıldığında öncelikle infâkın sırf Allah rızası için gerçekleştirilmesi gerekmektedir:

“Ve derler ki, biz size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz, yoksa sizden bir karşılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz.”⁶⁹

İnfâk eden kişinin yaptığı hayır ve harcamaları, insanlara gösteriş veya riya için yapmamalı ve yaptığı iyiliği de başa kakmamalı, muhtaçların üzerinde manevî nüfuz ve baskı aracı olarak kullanmamalıdır:

“Ey iman edenler! Sadaka verdiğiniz kimselere minnet etmek, incitmek suretiyle o sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Allah’a da âhirete de inanmadığı halde sırf insanlara gösteriş yapmak için malını harcayan kişinin durumuna düşmeyin. Onun durumu üzerinde toprak bulunan kaypak bir kayaya

⁶⁸ 47.Muhammed, 38.

⁶⁹ 76.İnsan, 9; 2.Bakara, 272 ile karşılaştırınız. 30.Rûm, 38-39. 9.Tevbe, 53-55’te Allah ve Resulünü inkar zikredilmektedir.

benzer ki, şiddetli bir yağmur olur olmaz toprağı kayıverir, cascavlak kalır.⁷⁰”

İnfâkın, “birr” olabilmesinde veya ahlakî değerinin tesbitinde diğerk bir nokta infâk edilen şeylerin kendi cinsinin temiz, iyi ve kalitelisinden olmasıdır. Zira insanların, kendi nefisleri için tercih etmeyecekleri değersiz ve bayağı şeyleri Allah için tasadduk etmemeleri gerekir. Maalesef sadaka kavramı toplumumuzda anlam kötüleşmesine (dünyevileşmeye) maruz kalarak âdeta iyilik yapmanın etik değeriyle taban tabana zıt uygulamalara konu olmuştur. Söz konusu ahlakî değer ihsan ve infâkın olmazsa olmaz vasfıdır:

“Ey İman edenler! Kazandığınız şeylerin ve yerden sizin faydanız için bitirdiğimiz ürünlerin temiz ve güzel olanlarından Allah yolunda harcayın. Siz göz yummadan, içinize yatmaksızın almayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkmayın. İyi bilin ki, Allah her şeyden müstağnidir, asıl hamde layık olan O’dur.⁷¹”

Konunun ahlakî çerçevesini oluşturan bir başka ilke ise, yapılan harcamanın israfa dönüşmemesidir. Zira infâk bir harcama olmakla beraber, asla bir savurganlık, hesabını bilmeme ve israf değildir: *“İmkanı geniş olan imkanına göre nafakayı bol versin. Nasibi sınırlı olan ise Allah’ın kendisine verdiği imkan ölçüsünde nafaka versin. Allah herkesi sadece verdiği imkan ölçüsünde sorumlu tutar. Allah sıkıntının ardından kolaylık ihsan eder.”*⁷² Bir başka âyette de aynı prensip şöylece ifade edilmektedir: “Rahmanın kulları, harcamalarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar; bu ikisi arasında bir denge tuttururlar.⁷³” Yine Kur’an’a göre, yapılan harcamaların ahlakiliğı hususunda son ve en genel bir değer ölçüsü de insanların inanç ve ibadet hürriyetlerini kısıtlama ve ortadan kaldırma amacını gütmemektir. İnsanlığın aleyhine yapılan harcamalar ahlakî açıdan değersiz ve infâkın dışındadır. İnsanlığın Yüce Allah’tan uzaklaştırılması ve maddî-manevî sömürülmesi adına yapılacak harcamalar, uzun vadede toplumları köleleştiren

⁷⁰ 2.Bakara, 264; benzerleri için bkz. 4.Nisâ, 38-39.

⁷¹ 2.Bakara, 267.

⁷² 65.Talak, 7.

⁷³ 25.Furkan, 67.

yardımlar(!), Kur'an'da yasaklanmakta ve ahlakî değeri olmadığı vurgulanmaktadır:

“Kafirler, insanları Allah yolundan uzaklaştırmak için mallarını harcıyorlar. Daha da harcayacaklar” (8.Enfal, 36).

“Onlar, ‘Resulullah’ın etrafındaki fakirlere infâk etmeyin ki dağılsınlar’ diyen bedbahtlardır. Halbuki göklerin ve yerin bütün hazineleri Allah’ındır, lakin münafıklar bunu bilmezler, anlamazlar” (63.Münafıkûn, 7).

İnfâkla aynı kökten türetilen nifaka insanları sevk eden etkenlerden birisi de işte bu dünyevileşme, sadece dünyalık peşinde koşmaktır⁷⁴. Bu itibarla infâk, müslüman toplumların müzmin yarası nifaka da çare ve zuhurunu önleyen bir engeldir. Âyet-i kerimede, Müslüman toplumların iktisadî açıdan çökertilmesi ve fakirleştirilmesinde özellikle münafıkların rolüne dikkat çekilmekte, bu tür çabaların müslümanları dinden soyutlama, ahlakî olarak çözme, sahip oldukları yüce değerlerden uzaklaştırma, kısaca dünyevileştirme hedefini gerçekleştirmek için yapıldığına işaret edilmektedir.

Dünyevileşmeye Geleneksel ve Modern Tepkiler

İslâm toplumunun genişlemesi, yeni kültür ve medeniyetlerle karşılaşma, siyasi kavga, mücadele, hatta savaşlar, ve genel anlayışa göre Emevî saltanatıyla birlikte başlayan lüks ve israfa düşkünlük, ahlakî açıdan zayıflama müslüman halkta, hem dünyaya, hem de siyasete karşı bir tepki doğurmuştur⁷⁵.

İbn Haldun (808/1406)’un da belirttiği üzere, insanlar hicri ikinci asır ve sonrasında dünyaya meyledip, dünyalığa fazla ilgi göstermeye başlayınca bu duruma tepki göstererek salt ibadete yönelen sûfî veya mutasavvıf gibi isimler taşıyan bir grup oluşmaya başlamıştır⁷⁶. Öyle anlaşılıyor ki, İslâm toplumundaki zühd ve tasavvuf hareketinin doğuşuyla ilgili ileri sürülen amillerin başında dünyevileşme zikredilmektedir. Bu sebeple dünyevileşmeye geleneksel olarak ciddi boyutta tepki tasavvuf anlayışı olarak kendisini göstermiştir.

⁷⁴ Zuhaylî, *et-Tefsîr*, X,257; Bkz. 9.Tevbe, 56-59.

⁷⁵ Fazlur Rahman, *İslâm*, (çev, Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), İstanbul 1992, s. 180.

⁷⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, 1097, Kahire 1401.

Sufi geleneğin temsilcilerinden Sühreverdî (632/1234) de meseleyi benzer ifadelerle açıklamaktadır: “Rasulullah’ın vefatından sonraki nesiller arasında çeşitli görüşler zuhur etti, şahsi arzu ve düşünceler ilmin tadını kaçırdı, cehalet arttı, dünya ve dünyalık şeyler önem kazanıp bunları elde etmek için yarışan ve koşanlar çoğaldı. İşte böyle olumsuz bir atmosferde bazı kimseler salih amelleri, azimete sarılmaları, dini emir ve yasaklara kuvvetli bağlılıklarıyla ayrı bir grup oluşturdu. Dünya ve dünyevî şeylere karşı zühde sarıldı, yalnızlığı ve uzleti tercih ettiler⁷⁷”.

İlk dönem tasavvuf hareketini ve dünyevileşmeye karşı oluşan tepkiyi isimlendirmede referans verilen zühd kelimesi hadislerde ve sufi literatürde bir istilah olarak karşımıza çıkarken Kur’an’da ise, bir yerde ve teknik bir terim olmaktan uzak bir anlam dokusu içinde geçmektedir⁷⁸. Z-h-d kökünden türetilmiş olan zühd kelimesinin etimolojik anlamı, “herhangi bir şeye karşı ilgisizlik, rağbet etmemek, yüz çevirip terketmek” şeklinde özetlenebilir. Arap dilbilimcileri z-h-d kökünden türetilmiş bütün kelimelerde azlık ve azla yetinme anlamının bulunduğunu belirtirler⁷⁹.

On dört asrı aşkın bir tecrübeden anlaşıldığı üzere, müslümanlar arasında da âhiret inancına rağmen, dünyevileşme veya buna karşı olarak bir uhrevîlik hep mevcut olagelmıştır. Bu hususu irdeleyen Fahrüddin er-Râzî, dünyevileşme noktasında insanları üç gruba ayırmaktadır. Birincisi sadece dünya hayatını isteyenler ki bunların âhiretten nasibi yoktur. İkincisi âhireti hedeflemekle beraber dünyadan da nasibini unutmayanlar. Üçüncüsü ise sadece âhireti arzulayıp onu isteyenler. İslâm’ın tasvip ettiği anlayışın ikincisi olduğunu belirttikten sonra Râzî üçüncü görüşün İslâmî açıdan meşruiyetinin tartışılmalı olduğunu, âlimlerin çoğunluğunun meşru olmadığı düşüncesini taşıdığını söylemektedir⁸⁰. İslâm toplumunda her devirde, Dünyaya karşı çekingin ve mesafeli, sadece ahireti arzulayan hayat anlayışını benimsemiş sosyal bir damar güçlü ve yaygın olmuştur. Bu itibarla Râzî’nin üçüncü grubun meşruiyetinin

⁷⁷ Sühreverdî, Ömer b. Muhammed, *Avârifü'l-Meârif*, Beyrut 1966, s. 63-64.

⁷⁸ 12.Yusuf, 20.

⁷⁹ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, “zhd” md. İstanbul 1305.

⁸⁰ Râzî, *Meftâhü'l-ğayb*, VI, 336.

ekser ulema tarafından tasvip edilmediği görüşü, geniş halk kitlelerinden ziyade, entelektüel kesimin dünya telakkisini yansıtır görünmektedir.

Bakara 201. Âyette geçen “*hasene*” ve Kasas 77’de geçen “*nasîb*” kelimelerinin tefsirine bakıldığında, İslâmî geleneğin dünya telakkisiyle ilgili argümanlarına ulaşmak mümkündür: Katade’den sıhhat ve afiyet, Hasan el-Basrî’den ilim, ibadet ve Kuran’ı anlama melekesi (fıkıh), Ebû Vâil, Süddî ve Mukatil’den servet, bol rızık, İbn Kuteybe’den, nimet ve kanaat, Süfyan es-Sevrî’den temiz rızık ve Hz. Ali’den salih bir zevce, hayırlı evlat, imanda sebat ve kulluğun tadına erme, günahdan mahfuziyet, sünnete ittibâ, güzel ahlak, salih kişilerle beraber olma, düşmanlara karşı nusret, yorumları müfessirlerin dünyadaki ‘hasene’ teriminin anlamıyla ilgili olarak başlıca naklettikleridir⁸¹.

Dünyadaki “nasîb”in manası olarak da benzer şeyler kaydedilmektedir. Zemahşerî, “kişinin durumunu iyileştirecek ve kendisine yetecek kadar dünyadan alması⁸²” yorumunu yaparken, Âlusî ise İbn Abbas’tan dünyada âhîret için amel etmek, Katade’den Allah’ın helal kıldığı herşey, rızık, hatta insanın dünyadan nasibinin bir kefen olduğu yorumlarını nakletmektedir. Kurtubî de nasib ile ilgili bazı yorumların terhib bazılarının ise terğib eksenli olduğunu belirttikten sonra en uygun te’vilin ise, İbn Ömer’in “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalış” ifadesinde saklı olduğunu söylemiştir⁸³.

Yukarıdaki te’villeri değerlendirirsek, müfessirlerin bir kısmı nasslara, ahiret merkezli bakmakta, meseleyi ibadet ilim ve benzerî şeylerle sınırlamaktadır. Bir kısmı ise, Kelam İlmi’ndeki hüsün-kubuh ve rızkın tanımıyla ilgili tartışmaların ve sûfi bakış açısının gölgesinde düşünmektedir. Bazıları ise dünyayı olduğu gibi algılamaya çalışmaktadır.

İslâm geleneğinde dünyanın nasıl algılandığı hususunu yansıtan lokal olmakla beraber önemli bir başka gösterge ise *dünyâ kelimesinin etimolojisiyle ilgili ikili yapı ve âlimlerin tercihleridir*. Bir görüşe göre Dünya, dünüvv kökünden

⁸¹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, II,409-411; *İbnü’l-Cevzî, Zâdü’l-Mesîr*, Beyrut 1994, I,185; Ebû Hayyân, *Babru’l-Mubîd*, Beyrut 1992, II,310; Maverdî, Ebu’l-Hasen, *en-Nüketü ve’l-Uyûn*, Beyrut 1992, I,263.

⁸² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III,416.

⁸³ Kurtubî, *el-Câmi*, XIII,288.

türetilen “ednâ” sıfatının müennesi olup “en yakın” manasını taşımaktadır⁸⁴. Ahiret hayatından önceki bir yaşam dilimi ve insana daha yakın olduğundan yeryüzündeki yaşam “dünya hayatı” olarak, akabinde gelecek olan hayat ise “sonraki hayat” anlamında ahiret şeklinde isimlendirilmiştir⁸⁵.

Dünya kelimesinin köküyle ilgili olarak dile getirilen ikinci görüş ise, “denâet” masdarından türetilen “en alçak”, “pek düşük” manalarına gelen “ednâ” sıfatının müennes kalıbıdır ki Araplar bir kavmin en kötü ve bayağı kişisi için “racülün deniün” ifadesini kullanırlar⁸⁶. Birinci görüş dünyayı zamansal olarak algılamakta betimleyici bir anlatımdır ve bir değer yargısı taşımamaktadır. Halbuki ikinci görüş bir yargı ifadesi niteliğinde, dünyayı ahlakî ve mekansal olarak yani süflî alem şeklinde anlamlandırmaktadır.

Burada dünya kelimesinin semantik yapısındaki bir kaymadan kaynaklanan bir konuya değinmekte fayda var. Kur’an’da, “dünya” ifadesi, “hayat” kelimesinin sıfatı olarak geçmektedir. Bu sebeple, yerilen ve kötülünen dünya hiçbir zaman mekan olmayıp bir yaşam biçimi, insanın halleri düşünceleri ve hayat anlayışıdır. Bununla beraber ğalat-ı meşhur olarak zamanla “dünya” kelimesi, sıfat yapısından uzaklaşmış, “isim” olarak ve söz konusu hayatın yaşandığı mekan için kullanılmaya başlanmıştır. Halbuki yeryüzü anlamını taşıyan “arz” terimidir. Ancak dünya ile arz kelimeleri çoğu kere birbirlerine karıştırılmakta⁸⁷. Dolayısıyla da dünya ve içindekilere mesafeli durulmaktadır.

Dünyevileşmeye geleneksel tepki genel hatlarıyla, zühd hareketi, mevcut politik yapıya karşı çekingenlik, tasavvufa yönelme dünya hayatını olumsuzlama, aşığı, rezil ve süflî alem olarak algılama şeklinde özetlenebilir.

İslam Dünyasına modernleşmenin girmesiyle, sekülerleşmeye karşı tepkiler de kendini göstermeye başlamıştır. Ancak ilk dönemdeki içe dönük ve çekimser yapı yeni süreçte tam ters yönde işletilmiştir. Müslümanlar, son birkaç asırda, Batı karşısında, tarihinde hiç karşılaşmadığı ölçüde derin ve kapsamlı bir

⁸⁴ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “dnv” md.

⁸⁵ İbn Fâris, *Mekayisü'l-Luġa*, II, 303; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, “dnv” md.

⁸⁶ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “dnv” md., Elmalılı, *Hak Dini*, I, 335.

⁸⁷ Süleyman Uludağ, *Dünya*” md. DİA.

yenilgiye uğramıştır. “Nerede hata yaptık?” sorusunu kendisine sorma fırsatını bulamadan modernizmin yoğun modernleştirme projelerine maruz kalmıştır.

Bunun bir sonucu olarak müslüman münevverler üzerinde modernizmin ve Protestanlığın etkisi görülmeye başlanmıştır. Bu durumun bir göstergesi olarak İslâmî literatürde yaygın olan kavramlara getirdikleri anlam potansiyellerine bakmak yeterli olacak kanısındayım. Sözelimi Manastırlı İsmail Hakkı, Abdullatif Nevzad, Mehmed Akif, C. Efgani ve bir çoğu “Kaza, kader, tevekkül, sabır, zühd, kanaat gibi kavramları yeniden tanımlayarak neredeyse hepsini sa’y, cehd, azim, kesb, ihtiyar eksenli olarak dinamik ve aktif bir anlam yapısı içinde değerlendirmiş “insan iradesine” vurgu yapmışlardır. Hattâ M. Abduh müslümanların kader anlayışını, “sa’y-ü amel mezhebi” olarak niteler⁸⁸. Bu dönemde kendisine çok sık atıfta bulunulan 8.Enfal, 60. Âyetindeki “i’dad-ı kuvvet” ifadesini Şeyhülislâm Musa Kazım şöyle yorumlamıştır: “Demek ki bugün bizim hasımlarımızda ne gibi kuvvetler varsa aynı kuvvetlerin bizde de bulunması lazımdır, o kuvvetleri i’dad etmemiz farzdır, vacib-i mutlakdır. Vâcib-i mutlakın makaddimesi de vaciptir... Şu zamanda a’dâya karşı ihzarı gereken kuvvetlerden biri de ve belki birincisi de paradır...Para mâbihi’l-hayattır, bâis-i necattır. Binaenaleyh para kazanmak, sahib-i servet olmak vacibdir, farzdır. Çünkü en büyük kuvvet para ve servettir.⁸⁹”

Doğrusu son iki asırdaki söz konusu arayışları, sadece modernizme indirgemenin isabetliliği de kanaatimce tartışılır. İslâm dünyasının içine düştüğü ahlakî çürümüşlük, heycansızlık, israf, ekonomik çöküş gibi unsurların da yukarıdaki duruma alt yapı işlevi gördüğü düşüncesindeyiz.

Söz konusu etkiyi yansıtmaya adına Hint-Alt kıtasındaki Ehl-i Kur’an ekolüne mensup aydınların söylemleri de dikkat çekicidir. Meselâ Meşrikî ibadetleri çalışmak ilerlemek, kazanmak ve güçlü olmak gibi batılı erdemlerin, ilerlemeci tarih anlayışının etkisinde yorumlamaktadır: “Oruç, namaz, hac ve zekatı resmen, âdeten, veya ta’zimen edâ etmek veya kelime-i şهادeti lafzî

⁸⁸ Suvat Mertoğlu, *Osmanlı’da II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı* (Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad Dergisi Örneği, 1908-1914), Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 111-135.

⁸⁹ Mertoğlu, a.g. tez, s. 138.

olarak tam tamına söylemek bana göre kesinlikle ibadet değildir. Eğer herhangi fert ya da kavim kendi işlerinde fitrat kanunları doğrultusunda gidiyor ve onun kanununa amelen itaat ediyorsa fakat resmen, âdeten veya geleneksel olarak putun güneşin önünde secde ediyorsa o aslında Allah'a ibadet eden biridir.” Yine Meşrikî namaz vakitlerini ve namazın rukûnlarını önemsemeyip, zikir niteliğine vurgu yapmaktadır⁹⁰. Dolayısıyla çalışmanın gerçek ibadet olduğu namaz vb. farz ibadetlerin terkinin mubahlığına kapı aralamaktadır. Halbuki bir âyette, cehennemden alev saçan ateşinden ancak, ‘arınmak için Allah yolunda ve sadece Onun rızası için karşılıksız infâkta bulunan takva sahibi kişinin kurtulacağı’ beyan edilmektedir⁹¹.

İlginçtir ki, dünyevîleşme sürecinden infâk nosyonu da nasibini almıştır. Mâddîsinden manevîsine, farzından nafilisine kadar infâkın bütün çeşitleri sadece zekata indirgenerek, hattâ zekat da vergiyle özdeşleştirilmek suretiyle bir tür dünyevîleşmeye maruz kalmıştır. Ehl-i Kur’an Ekolünün önemli isimlerinden Gulam Ahmed Perviz’e göre Zekat, aslında İslâmî devletin kendi memurlarına toplatacağı bir vergiden ibarettir. Üstelik ona göre böyle bir devlet yoksa zekat külliyyen düşer⁹². Yine sadaka, âyetlerdeki engin ve dinamik anlamından uzaklaştırılmış, ahlakî açıdan sakıncalı bir davranış halini almıştır.

Sonuç

Fert ve toplumların vahyin ve inancın gölgesinden sıyrılarak, dünyanın yakıcı menfaatlerine meyledip özünden uzaklaşması süreci olan dünyevîleşmeye karşı İslâm’ın temel alternatiflerinden birisi, infak, yani Allah’ın verdiğiinden yine onun rızası için vermek, insanlara ihsanda bulunmaktır.

Anlaşılan odur ki dünya metâna ve fitnesine karşı, ne dünyadan el etek çekerek, ne de dünyayı ele geçirilmesi, kendisine hakim olunması gereken bir nesne olarak algılayarak, kendimizi koruyabiliriz. Aksine, bütün çeşitleriyle infak veya ihsan anlayışına işlerlik kazandırıldığında, meselenin daha sağlıklı çözümlenebileceği düşüncesindeyiz.

⁹⁰ Abdülhamit Birşık, *Hind Altıkatası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 369.

⁹¹ 92.Leyl, 17-21.

⁹² Birşık, a.g.e., s. 323.

Genel hatlarıyla problem, insanın kendi dışındaki âlemlerle varoluşsal ilişkisinin profanlaşması ve neticede söz konusu yapının epistemolojik ve ahlakî alanı da kapsayarak insanın sekülerleşmesini tetiklemesidir. Çözüm de mevcut yapının ıslahı ve yeniden inşâsıyla mümkündür. İnsanın dünya ile ilişkisinin yeniden yapılandırılması, gerçek konumuna yerleştirilmesi ve düzenlenmesi adına, karşımıza çıkan temel açılımlardan ve ilklerden birisi Allah'ın verdiğinden, onun rızası için insanlara infâk etmektir.

Salat ve maraz kelimelerinin etimolojisiyle ilgili bazı âlimlerin dile getirdikleri şu yaklaşımlar, konumuz açısından dikkat çekicidir. Salatın aslı “sılâ”dır ki, ateş ve yakıt anlamına gelmektedir. Nasıl ki, hasta olmak anlamına gelen “merida” fiili “temrîd” kalıbına aktarıldığında hastalığı gidermek anlamına geliyorsa, “sallâ” fiilinden namaz kılmak da kişiyi ateşten kurtarmaktadır⁹³. Bu çerçevede lugatta bitip tükenme anlamına gelen infâkın, mülke meşrûiyet ve artma sağlarken, insanları da, nifaktan, benliklerini ve özlərini yitirip maddileşmekten kurtardığı düşünülebilir.

Infâk insan ruhundaki yüce hasletleri harekete geçiren, nefsin arınmasına, aklın irfanını ve kalplerin imana açılıp ısınmasına vesiledir. Ahlakî açıdansa, kişiye, kötülöklere karşı mukavemet kazandırır. Toplumsal değışimin belirleyici dinamiklerinden biridir ki, medeniyetlerin inşâsı, ibkâsı ve inkırazıyla doğrudan ilgilidir.

Medeniyetlerin tesisinde ve sürekliliğinde de infâk, önemli yapı taşlarından biridir. Medeniyetler, verme kültürünün bilincine ermiş milletlerin eseridir. İsrafa ve lükse dalmış, tüketen toplumlar ise medeniyetlerin çöküşünün habercileridir. Bu nedenle infâk eden ve üreten bir medeniyetin tarihsel varisleri olarak yeniden üretilen insanlar haline gelebilmek için ilmin ve bilginin üretilmesi için harcamanın ve vermenin insanlara öğretilmesi gerekir.

Bibliyografya

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut 1997.
Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1992.
Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2000.

⁹³ Râğb, *Müfredât*, “sly” md.; Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, I,274.

- Alican Tatlı, *Zühhd Açısından Hadislerde Dünya*, (Basılmamış doktora tezi) İstanbul 1996.
- Âlusî, Şihabuddin Mahmud, *Rubû'l-meânî*, Beyrut 1997.
- Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, İstanbul 1305.
- Ateş, Süleyman, *İşarî Tefsîr Okulu*, İstanbul 1998.
- , *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1990.
- Beğavî el-Hüseyn b. Mes'ud, *Meâlimü'l-tenzîl*, Riyad 1993.
- Bırışık, Abdülhamit, *Hind Altkütası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001.
- Bulaç, Ali, *Kutsala, Tarihe ve Hayata Dönüş*, İstanbul 1995.
- Demeğânî, el-Hüseyn b. Ahmed, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, Beyrut 1985.
- Ebû Davud, *Sünen*, Çağrı yay. İstanbul 1992.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf, *el-Babru'l-Muhît*, Beyrut 1992.
- Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sadeleştirilmiş metin) Azim dağıtım İstanbul ts.
- Fahreddin er-Râzî, *Mejatibu'l-ğayb*, Beyrut 1992.
- Firuzâbadî, Muhammed b. Ya'kub, *Besâiru zevi't-temyîz*, Beyrut ts.
- Fazlur Rahman, *İslâm*, (çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), İstanbul 1992.
- ....., *Ana Konularıyla Kur'an*, (çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara 1987.
- Güler, İlhami, "Dünyanın Başına Gelen Derin Sapkınlık:Dünyevileşme", *İslâmiyât*,IV(2001)sayı 3.
- İbn Atıyye, Abdülhakk, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, Dûhâ, 1984.
- İbn Fâris, Ahmed b. Zekerîya, *Mu'cemu Mekayisü'l-luğa*, Mısır 1969.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, Kahire 1401.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut 1993.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut 1990.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *Zâdî'l-Mesîr*, Beyrut 1994.
- Kılıç, Sadık, *Fitratin Dirilişi*, İstanbul 1991.
- Kurtubî, Muhammed b.Ahmed, *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1993.
- Maverdî, Ebu'Hasen, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, Beyrut 1992.
- Mertoğlu, Suat, *Osmanlı'da II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı* (Sırat-ı Müstakim/Sebülürreşad Dergisi Örneği, 1904-1914), Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc, *el-Müsnedü's-Sahîb*, İstanbul 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman, *Sünen*, İstanbul 1992.
- Özsoy, Ömer, *Sünnetullah*, Ankara 1994.
- Paçacı, Mehmet, *Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Allah İnancı*, İstanbul 1994.
- Pazarbaşı, Erdoğan, *Kur'an ve Medeniyet*, İstanbul 1996.
- Râğîb, el-İsfehânî, *Müfredâtü el-fâzî'l-Kur'an*, Dîmeşk 1992.
- Reçber, Mehmet Sait, "Realizm, Din ve Dünyevileşme", *İslâmiyât*,IV (2001), sayı: 3.
- Seyyid Kutub, *Fî Zıllatü'l-Kur'an*, Kahire 1988.
- Sühreverdî, Ömer b. Muhammed, *Avârifü'l-Meârif*, Beyrut 1966.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali *Fethu'l-kadîr*, Beyrut 1997.
- Tabatabâî, M. Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1995.
- Taberî, İbn Cerir, *Camiu'l-beyân*, Beyrut 1995.
- Tabersî, Ebû Ali, *Mecmaü'l-beyân*, Beyrut 1995.
- Tirmizî, Ebû İsa, *Sünen*, İstanbul 1992.
- Uludağ, Süleyman "Dünya" md. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an bakaike ğavamidi't-tenzîl*, Beyrut 1995.
Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsiru'l-münîr*, Beyrut 1991.